
Memoria

ზოია ცხადაია
Zoia Tskhadaia

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი
Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

იროდიონ ევდოშვილი –150

Irodion Evdoshvili –150

Irodion Evdoshvili's life and literary works were complex, fascinating and contradictory. His first poem appeared in the newspaper "Kvali" in 1893 and since 1895 he was regularly published in literary magazine "Iberia" edited by Ilia Chavchavadze. The poet was acknowledged as a brave freedom-loving singer, who felt deeply for the suffering of the oppressed and tried to make his poetic word to be a beacon for men, a guide for liberation. Evdoshvili thereby not only echoed Ilia's concept, but also expanded and strengthened it. This was also dictated by the voice of the time, the epoch.

Irodion Evdoshvili began his literary activity in the early years of the twenties century, at a time when class tensions were at their peak, and the Social Democratic Party, a generation known as Mesame Dasi (third group) entered the arena of political struggle. His poems full of passionate pathos were sung and recited everywhere during the fiery days of the 1905 revolution: on the tribunes, on the barricades... Evdoshvili's poem "To the Friends" (1895) especially stood out for its appeal to self-sacrifice in the name of freedom. It seemed well suited for the 1990s, capturing the revolutionary spirit of the time. This pathos distinguishes his poems "Song", "To My Friends", "Amirani", "Fight Song" and others.

Irodion Evdoshvili was arrested in 1909 and exiled to Vologda prison for three years, where he fell ill with tuberculosis. The poet expresses the sadness of separation from his homeland in t

he poem “Farewell to the Exile”, which is classified as a piece of poetry belonging to the “Valletta” genre in Europe.

Poems written on a marine theme are fascinating in Irodion Evdoshvili’s poetry. Georgian poetry of the early years of the twentieth century was not as rich in this sense. Evdoshvili’s poem “Georgian Mother” which addresses the theme of the First World War is also noteworthy. It is hard to find thematically similar poems in Georgian poetry.

Many were frustrated by the 1905 revolution’s failure, the carnage, the tactics of battle, and the questionable direction of the revolutionary doctrine, particularly Irodion Evdoshvili. Things got worse with Ilia Chavchavadze’s assassination, which was clearly inspired by the Social Democrats. For Evdoshvili, the murder of Ilia became a source of sadness and disappointment. This is the beginning of the most challenging creative period for Evdoshvili – awareness and reevaluation of reality, which is vividly expressed in his poem “Diary” (1909). However, in this regard, especially important is the postcard secretly sent to Sandro Shanshiashvili from exile, in which he expresses the bitter mental pain of about the murder of Ilia and blames the Social Democrats for this. “This bullet hit me like a mournful sadness,” he wrote to his friend.

Evdoshvili did not swing off the road which he had chosen, but in relation to the Social-Democrats, he clearly revised his ideology, and the “enthusiastic tribune” toward the end of his life suffered “mourning sadness.”

საკვანძო სიტყვები: იროდიონ ევდოშვილი, რევოლუციის ტრიბუნი, ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა, სოციალ-დემოკრატები, იდეოლოგიის გადაფასება

Key words: Irodion Evdoshvili, tribune of the revolution, Ilia Chavchavadze’s murder, social democrats, reevaluation of ideology

„კაი რამ არის ქვეყანა, ედემზე უკეთესია, კაემნის ბულბული მღერის, სევდის ვარდების სთესია“, – წერდა ასე მძიმე სენით დაავადებული იროდიონ ევდოშვილი გადასახლებაში, ე. ჩორნიარში... უმძიმეს პირობებში მყოფი... „ექიმების შემოწმებით სიჭლექესთან ძლიერ ახლოს ვარ, აქაური ჰავა კი მე ვიცი, რო ახალი საზღვრიდამ მალე გადამიყვანს მის სამფლობელში“, – სწერდა მეგობარს, ალექსანდრე ხახანაშვილს და მაინც – „კარგი რამ არის ქვეყანა, ედემზე უკეთესიაო“, – ამის თქმაც შეეძლო

რევოლუციის ტრიბუნად და გულწრფელ პოეტად აღიარებულს.

რთული, საინტერესო და წინააღმდეგობრივი იყო იროდიონ ევდოშვილის ცხოვრება და შემოქმედება. იგი იყო პუბლიცისტი, პროზაიკოსი, მთარგმნელი, მაგრამ უმთავრესი მისთვის მაინც პოეზია იყო. მეოცე საუკუნის ქართული ლიტერატურის მრავალი მკვლევარი შეხებია მის პოეზიას. მას აღიარებდნენ როგორც თავისუფლების გაბედულ მომდერალს, მოწინავე იდეალის და მაღალი ესთეტიკური გრძნობების შემოქმედს, ვინც გულთან მიიტანა ჩაგრულთა და უუფლებოთა მდგომარეობა, ვინც იცოდა ფასი თავისუფლებისა და ცდილობდა, მისი პოეტური სიტყვა ყოფილიყო ორიენტირი სანუკვარი თავისუფლებისაკენ:

თავისუფლება დარბაზებში არ იბადება.

ის არის შვილი, პირმშო შვილი ღარიბი კერის.

ის მხოლოდ ბრძოლით, მხოლოდ ბრძოლით მოიპოვება.

(„თავისუფლება“, 1905)

იროდიონ ევდოშვილის პირველი ლექსი „გუბე“ დაიბეჭდა 1893 წლის 6 ივნისს „კვალში“ (№23), ი. ხ-შვილის ხელმოწერით. მკვლევარ შალვა გოზალიშვილის გადმოცემით, ჭაბუკ პოეტს ეს ლექსი დაუწე-

რია სემინარიიდან გარიცხვის სამი დღის შემდეგ და მასში მკვეთრ ფერებში, ალეგორიულად გამოხატა სემინარიაში გაბატონებული რეაქციული სული, შემხუთავი წესები... სემინარია აშმორებულ გუბეს შეადარა:

გაივსო გუბე, ველარ ტეულა,
აშმორებულა მის შიგან წყალი,
მაგრამ თანდათან კვლავ ემატება,
ქაფს იგდებს ზევით, გააქვს ტრიალი.
ტრიალებს იგი და აირია
წუმპე, ტალახი, ლექი და მწიკვლი.

შემდეგ კი, 1895 წლიდან, მისი ლექსები იბეჭდება ილია ჭავჭავაძის „ივერიაში“. იმთავითვე „ტვირთქვეშ მოხრილ მაშვრალთა და უღონოთა“ თანაგრძნობას გამოხატავდა თავის სათქმელში. ამით ილიას „ტვირთმძიმეთ და მაშვრალთ მხსნელის“ იდეას არათუ ეხმიანებოდა, არამედ განავრცობდა და ამტკიცებდა. დრო და ჟამიც ამას კარნახობდა:

ოხ, მეგობარო, ჟამსა მძიმესა,
ოდეს ცრემლები მოაწვეს თვალებს,
და ვით ყორანი დაკოდილ არწივს,
შავბედი მწარეთ ჩაგიყრის ბრჭყალებს,
ნუ, ნუ შედრკები, ნუ დაეცემი,
სამარადისოთ ნუ გაიტეხ გულს!
(უსათაურო, 1896)

ამავე წელს ლექსში „გავჩუმდე“ პოეტი გამოკვეთილად მონიშნავს თავის მოქალაქეობრივ პოზიციას, რომ მისი სიტყვა უსამართლობის, ჩაგვრის, დახშული თავისუფლების დასაცავად უნდა ჟღერდეს:

მე დროს შვილი ვარ, გამიტარა მან გულს ისარი,
და ისართვე პასუხს აძლევს მას ჩემი ქნარი!
მე დროს შვილი ვარ, მან მაწოვა შხამი – სამსალა,
და აღვსებული აწ ფიალა გადმოიცალა! (1886)

სწორედ ამ ლექსის ნაწყვეტი წარუმიძღვარებია ეპიგრაფად ვახტანგ კოტეტიშვილს წერილისთვის „იროდიონ ევდოშვილი, როგორც ჩაგრული მგოსანი“:

„გავჩუმდე?“ თითქოს ხელთა მქონდეს მე ჩემი გული,
განა თქვენ ძალგიბთ დაამშვიდოთ ზღვა აღზნებული?!”

კრიტიკოსი ღრმა თანაგრძნობას, თანადგომას გამოხატავს თავის ვრცელ ტექსტში პოეტისადმი და ხსნის იმ მიზეზებს, რომლებზეც სიმშვიდეს ურღვევდა ცხოვრების ქარტახილით აღელვებულ მის გულს: „როგორ გაჩუმდეს, როდესაც მძიმე წამების ჯვარს აზიდვინებდნენ, იმ ჯვარს, რომლის ზიდვაც მას არ ძალუძს?“... „ის ღმერთი იყო, რომ მიჰქონდა წამების ჯვარიო“, – გიპასუხებთ ეს ჩაგრული მგოსანი... დიახ, ვერ გაჩერდება, როდესაც ხედავს, რომ „მამვრალი ხალხი ტვირთ ქვეშა გმინავს“ (კოტეტიშვილი, 2016, გვ. 84)... „ერის წყლული მის გულსაც უნდა დასჩენოდა, მის საშველად უნდა ცეცხლის სიტყვები ეფრქვია. ეს ერთი მხრივ. მეორე მხრივ კი იმ დროს სცხოვრობდა, როდესაც სამშობლოს მცველებს, მის დარაჯებს ჯვარზე აკრავდნენ, როგორც ავაზაკებს, ეგონათ აქეთ საქვეყნო, საკაცობრიო მიზანს ჰღალატობდნენო, ის იმ დროს სცხოვრობდა, როდესაც ვერ იყო შეგნებული, რომ ჩაგრული ერის ინტერესების დაცვა, მისი წარსული უფლებების მოპოვებისათვის ბრძოლა არ ეწინააღმდეგებოდა საკაცობრიო მიზანს“ (კოტეტიშვილი, 2016, გვ. 90-91). საგულისხმოა წერტილის დასასრული, როცა კრიტიკოსი, განხილული ტექსტებიდან გამომდინარე, დაასკვნის: „აქ იხატება საიდულოება ნამდვილი პოეტური შემოქმედებისა“ (კოტეტიშვილი, 2016, გვ. 92).

ირგვლივ არსებული უმწეობა, უპერსპექტივობა გულს უკლავდა ღირსეული მომავლის მაძიებელ ჭაბუკს: **„შრომა.., ოფლის ღვრა... სიღარიბე... ძუნწი ცხოვრება / და ჩემს გარშემო ჩემებრივი უბედურთ კრება; / უსიხარულოთ დაღეულნი წარსულის დღენი / და მომავალიც უიმედო ნალველათ მჩენი!“** (1986)... ასეთია მუდმივად მისი განწყობა, რეალობა სხვა გამოსავალს არ უტოვებდა.

იროდიონ ისაკის ძე ევდოშვილის (ხოსიტაშვილი) მოკლე ბიოგრაფიული შტრიხები ასეთია: 1873 წლის 19 მაისს (ახ. სტილით) დაიბადა ქიზიყში, სიღნაღის მაზრის სოფელ ბოდბისხევში. დედის

– ევდოკიას სახელი აირჩია ფსევდონიმად და ევდოშვილის გვართ შემოვიდა ქართულ მწერლობაში. ამას გარდა, მისი ფსევდონიმებია: „იროდიონ ბერი“, „ნარიგლეჯია“, „რიგოლეტო“, „იელი“, „ირა“.¹ 1890 წელს დაამთავრა თელავის სასულიერო სასწავლებლის სრული კურსი პირველი ხარისხის ატესტატით, იმავე წელს სწავლა გააგრძელა თბილისის სასულიერო სემინარიაში. 1893 წლის აგვისტოდან იროდიონი სამხედრო სამსახურშია, ჯერ ყუბანის და შემდეგ – ბაქოს ფეხოსანთა პოლკში. 1894 წელს დაამთავრა მეთაურთა კურსები და უმცროსი უნტეროფიცრის ჩინი მიიღო.

1895 წლიდან იროდიონი თბილისში იმყოფება და გაზეთ „ივერიასთან“ თანამშრომლობს. ამ წლიდან იწყება მისი აქტიური შემოქმედებითი ცხოვრება. 1896 წლიდან 1899 წლამდე მსახურობდა ბაქოში ნობელის ნავთის საწარმოო კანტორაში, უკავშირდება მუშათა სოციალ-დემოკრატიულ წრეებს... თბილისში დაბრუნებული 1901 წლის მაისიდან 1903 წლის აგვისტომდე იროდიონი მუდმივი ძირითადი თანამშრომელი იყო გაზეთ „კვალისა“. 1907-1909 წლებში (დაპატიმრებამდე) მსახურობდა თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის მმართველის თანაშემწედ. „პოეტმა გაიარა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ყველა ის ტრაგიკული და მიძიმე გზა, რომლებიც გაუვლია ერის ბედნიერებისათვის მებრძოლ ადამიანებს“, – წერს იროდიონ ევდოშვილის შესახებ მკვლევარი ალექსანდრე სიგუა (სიგუა, 1977, გვ. 54).

იროდიონ ევდოშვილის შემოქმედებითი გზის დასაწყისი – 90-იანი წლების მიწურული და 900-იანის დამდეგი – დაემთხვა კლასობრივი წინააღმდეგობების გამწვავების ხანას, როცა იდეური ბრძოლის ასპარეზზე გამოვიდა „მესამე დასის“ სახელით ცნობილი თაობა, სოციალ-დემოკრატიული პარტია. საყოველთაოდ ცნობილია, რა როლი შეასრულა ევდოშვილის გულწრფელმა პოეტურმა მოწოდებამ 1905 წლის რევოლუციის დღეებში. მის მგზნებარე პათოსით აღსავსე ლექსებს მღეროდნენ და წარმოთქვამდნენ ყველგან: ტრიბუნაზე, ბარიკადებზე, თავშეყრის ადგილებზე. ბრძოლის პათოსით,

¹ „ილია ჭავჭავაძის პერსონალური ენციკლოპედია, 1837-1917 წწ., მასალები“. პროექტი განხორციელდა ილია ჭავჭავაძის კვლევის ცენტრში. პროექტზე მუშაობდნენ გიორგი აბაშიძე, ნინო მამარდაშვილი, მანანა ბარათაშვილი. თბილისი: „უნივერსალი“, 2020-2022.

თავისუფლებისათვის თავგანწირვის მგზნებარე მოწოდებით განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ევდოშვილის ლექსი „მეგობრებს“ (1895 წ.). ის მეტად მორგებული აღმოჩნდა 900-იანი წლების რევოლუციური სულისკვეთებით დამუხტული დროებისათვის (საბრძოლო მოწოდება მიჩნეულია პოეზიის ერთ-ერთ საწყის მხატვრულ საშუალებად: საბრძოლო ელემენტები ბერძნულში):

მეგობრებო, წინ... წინ გასწით,
ნუ შედრკება თქვენი გული,
დე, მკერდს
სისხლის დაღი აჩნდეს
და შუბლს ოფლის ნაკადული!
წინ, წინ, მედგრათ შევებრძოლოთ
ჩარხუკუდმართ ამ ჩვენ დროსა,
ჭირის ოფლში გავატაროთ
სიმართლის და მშობის დროშა!..

ოთხმოცდაათიანი წლების დასასრულისა და ცხრაასიანი წლების დამდეგის ლირიკული ტექსტებიდან საბრძოლო პათოსითა და მომავლის რწმენით ასეთივე გამორჩეული იყო „სიმღერა“ (1900 წ.):

რაც უნდ ღამე იყოს ბნელი,
ცა ღრუბლებით მოიჭედოს,
არსად სჩანდნენ ვარსკვლავები,
მთვარემ გზა ვერ გაიკვეთოს,

მაინც ველით განთიადსა,
არ შედრკება ჩვენი გული,
უკვე ადგა ქარიშხალი
განთიადის მოციქული!

ამასთან დაკავშირებით საგულისხმოა ლიტერატურათმცოდნისა და მკვლევრის, გიორგი მერკვილაძის მოსაზრება: „სიმღერაში“ ქარიშხალი წარმოსახულია, ვით განთიადის მოციქული და იგი წარმოადგენს იგივე რევოლუციური სიტუაციის მინიშნებას, რასაც

მაქსიმ გორკის „ქარიშხალი“, რომელზეც თითქმის ერთი წლით ადრეა დაწერილი“ (მერკვილაძე, 1975, გვ. 195).

იროდიონ ევდოშვილის 1905-1907 წლების ლექსები, ძირითადად, იმდროინდელ მარქსისტულ პრესაში იბეჭდებოდა, თარგმნა მუშათა საერთაშორისო სიმღერა „ვარშავიანკა“ და „მარსელიოზა“, დასტამბა რევოლუციური სულისკვეთების ლექსები: „წერილი მეგობრებთან“, „ჩემს მეგობრებს“, „ამირანი“, „ბრძოლის სიმღერა“ და მრავალი სხვა. „1905 წლის რევოლუციის, კლასობრივი ბრძოლების გენერალური რეპეტიციის“ (ტ. ტაბიძე) დამარცხებამ. დაღვრილმა სისხლმა, ბრძოლის სტრატეგიამ და რევოლუციური იდეოლოგიის საეჭვო მიმართულებამ ბევრის იმედი გააქარწყლა, განსაკუთრებით კი – იროდიონ ევდოშვილისა. მდგომარეობა კიდევ უფრო დაძაბა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობამ, რომელიც აშკარად სოციალ-დემოკრატების მიერ იყო ინსპირირებული. ცნობილია ილია ჭავჭავაძისადმი იროდიონ ევდოშვილის გამოსათხოვარი სიტყვა, უდიდესი გულისტკივილის გამომხატველი. ილიას მკვლელობა გახდა ევდოშვილის გულგატეხილობისა და მწუხარების მიზეზი. ამასთან დაკავშირებით შალვა გოზალიშვილი წერს: „როდესაც „ილიას მოხუც, ნაჭირნახულე გულს“ ტყვია დაახალეს“, პოეტის აღშფოთებას საზღვარი არა ჰქონდა. იგი წონასწორობიდან გამოვიდა. დაკარგა სულიერი სიმშვიდე და მთელი თავისი გულის ბოღმა გადაგვიშალა ილიასადმი მიძღვნილ ლექსებსა, სამგლოვიაროდ წარმოთქმულ სიტყვებსა და ნეკროლოგში“ (გოზალიშვილი, 1974, გვ. 77). ამ გულგატეხილობის და სევდის გამო 1907-09 წლებში მას თანამოკალმენიც კი აკრიტიკებდნენ გესლიანი სიტყვებით, ხოლო საბჭოთა კრიტიკის ზოგი ერთგული წარმომადგენელი იროდიონ ევდოშვილის 1907 წლის შემდგომ მოღვაწეობას მეორე, მძიმე და დაღმავალ პერიოდად მიიჩნევდა. ეს მართლაც იყო იროდიონისთვის უმძიმესი პერიოდი, მაგრამ არა – დაღმასვლის, არამედ რეალობის გაცნობიერების, გადაფასების. ლექსში „დღიურს“ პოეტი ასე გადმოსცემს თავის სულიერ მდგომარეობას:

შენთან ვსაუბრობ ყოველდღე,
მესაიდუმლევ გულისა,
შენა ხარ დამატკობელი
აღშფოთებული სულისა...

მას აქეთ, რაც რომ გულს მოსწყდა
სატრფო, წაიღო ტალღამა,
მითელ-მოთელა ცხოვრებამ,
სიცოცხლე ჩააბაღღამა“... (1909).

იროდიონ ევდოშვილი ამ დროს მეტეხის ციხეშია. დააპატიმრეს 1909 წლის 21 ოქტომბერს, პეტრე კრაპოტკინის ბროშურის „პური და თავისუფლებას“ თარგმნისა და გავრცელების ბრალდებით. მიესაჯა 3 თვის ციხე. ცხრა თვეზე მეტ ხანს იჯდა მეტეხში და შემდეგ ვოლოგდის გუბერნიაში გადასახლეს სამი წლის ვადით, სადაც, გაუსაძლის პირობებში მყოფი, ქლექით დაავადდა. დაავადების გართულების გამო იგი საცხოვრებლად ასტრახანის გუბერნიის ქალაქ ჩორნი იარში გადაიყვანეს. მრავალი საინტერესო ლექსი დაწერა მეტეხის ციხეში: „სამშობლო“, „გმირთა საფლავებს“, „შავი ღრუბელი“, „მეგობრის საფლავს“ და სხვ. გამორჩეულია მისი „გამომშვიდობება გადასახლებულისა“ (1910, ივნისი, მეტეხის ციხე), როგორც თემატურად, ასევე სტილური, მხატვრული თვალსაზრისით. განშორების მოტივი ევროპულ პოეზიაში ვალეტას ჟანრით არის წარმოდგენილი (ლათინური ვალე-დან – მშვიდობით): გამომშვიდობება ადამიანთან, შეყვარებულთან, სიცოცხლესთან, მშობლიურ მხარესთან... ამის საილუსტრაციო მაგალითებს შორის დასახელებულია იროდიონ ევდოშვილის „გამომშვიდობება გადასახლებულისა“ (Иванюк, 2013, გვ. 124-127). ლექსი შექმნილია როგორც განწირულის უკანასკნელი სიტყვა სამშობლოსადმი. მიუხედავად იმისა, რომ პოეტს სამშობლოში, გამწარებული ყოფის გარდა, არაფერი რჩება, მაინც სამუდამო ტკივილად მიჰყვება მასზე მოგონება, ფიქრი და ნაღველი:

არც აქა მქონდა სახლი და კარი,
საცა მივდივარ, არც იქ მექნება,
მაგრამ სამშობლო მე გაძევებულს
მომაგონდება, დამენატრება.
არც აქა მქონდა ტკბილი სიცოცხლე,
საცა მივდივარ, არც იქ მექნება –
იქ დანაღვლებულს და დაფიქრებულს
მაინც სამშობლო მომაგონდება.

„მშვიდობით, ჩემო მორთულო მხარევ“, – მიმართავს თავის ძვირფას ქვეყანას და ამით მიანიშნებს, რომ მისი ქვეყანა მტრისგან დაბეჩავებული და უმოქმედოა, არ ჩანს მასთან დაბრუნების, ისევ შეხვედრის პერსპექტივა:

მომაგონდება იმისი კვნესა,
ცრემლი, ვაება, მტრისა მახვილი
და მათთან ერთად ვით სთქვა პოეტმა,
ძილშიც კი მწარე ამოძახილი.

პოეტი მიანიშნებს, რომ მის ბედს ბევრი მასავით ბედკრული ქართველი იზიარებს უდანაშაულოდ:

ხელს გამომიწვდის და მკითხავს, ძმაო,
მითხარ, როგოა სამშობლო... ხალხი?..

კახური დიალექტის ფორმით ნათქვამი „როგოა“ განსაკუთრებულად ემოციურს, საგრძნობს ხდის ჩრდილოეთის ყინულის ველზე მყოფი ორი დასჯილი ქართველის უმწეო დიალოგს, რადგან, პოეტის სიტყვით, მას სანუგეშო პასუხი არ აქვს... პასუხი მთელი ეს ტექსტია, ტრაგიკული, სასოწარკვეთილის უპასუხო კითხვებით.

იროდიონ ევდომვილი გადასახლებაში დაავადმყოფდა, რაც უფრო და უფრო გაურთულდა არასათანადო მკურნალობით, შიმშილით, სიცივით, ფიქრით სამშობლოში უმწეოდ დარჩენილ ცოლშილზე... განსაკუთრებით აწუხებდა „წარსულის შეცდომა“ (ეს მისი სიტყვებია, გულისხმობდა სოციალ-დემოკრატებისადმი თავის ადრინდელ ნდობას), რაც სიცოცხლის დღეებს უმოკლებდა ჯერ კიდევ ახალგაზრდა კაცს. მრავალი ლექსი დაწერა გადასახლებაში მყოფმა: მონატრებულ ალაზნის ველზე, საქართველოს კუთხეებზე, ზოგადად, სამშობლოზე, დატყვევებულის ყოფაზე, თავისუფლებაზე...

ჩამოვდნი, როგორც სანთელი,
ფთილა ვარ კელაპტარისაო!
ფანჯარავ, სევდის ფანჯარავ,
იავ, ნაჭერო ცისაო.
ვაი, რა ძნელი ყოფილა
ტყვეობა არწივისაო.

„შეცდომების გამოსწორების“ მცდელობა გულგატეხილმა პოეტმა ისევ პოეზიას მიანდო. თავისთავად სევდიანია მისი გადასახლებაში ყოფნისას დაწერილი ლექსები, მაგრამ შემდეგაც ნაღველი მეტია მის ნათქვამში, ვიდრე იმედის ნათელი...

საინტერესოა ამ წლების ლექსები ზღვის თემაზე: „ზღვას“, „ზღვის პირას“, „მეორე ტალღა“, „ზღვაზე“, „ზღვისა ტალღებსა“, უსათაურო – ისევ და ისევ ზღვის ფონზე – ტკივილით, მწუხარებით, სევდით დაწერილი. უნდა ითქვას, რომ ამ დროს ქართული პოეზია არ იყო ამ თემით განებივრებული (გალაკტიონ ტაბიძე, ტიცინ ტაბიძე, ვიქტორ გაბესკირია).

გულიც დუნდება, მკლავიცა,
არც ენა მემორჩილება,
სიჩუმე, კუბოს სიჩუმე,
მაგრამ ზღვა მაინც ზვირთდება.

სხივი ვერ ატანს ღრუბელსა,
ფიქრი ნისლივით ირევა
და გული, როგორც ფოლადი,
ნაღველზე ლესვით იღევა.

სიჩუმე, კუბოს სიჩუმე,
მეც სამარეში ვეშვები
და ზღვა კი ღელავს, ზღვის ნიანგს
დაუღესნია ეშვები (1911).

„ზღვის ნიანგი“ და „ალესილი ეშვები“ იმ დროების, ავადმყოფობით დამძიმებული ცხოვრების მეტაფორული წარმოსახვაა უთუოდ (ლექსები დაწერილია სოხუმში, სადაც იგი, როგორც ჩანს, ხშირად იმყოფებოდა სამკურნალო მიზნით, თუმცა ზღვის თემაზე პირველი ლექსი „შავ ზღვაში“ დაწერილია უფრო ადრე, 1903 წელს). ნუგეშად და იმედად კვლავ დიდი წინაპრების სახელებია: ილია და აკაკი ლექსში „ორი საფლავი“ (1915):

აქ პარნასია ქართველებისა,
ორი მუზა აქ დასვენებულა,
ერთმა სამშობლო ფოლადად აწრთო
და მეორემ კი ააბულბულა!
საქართველომაც ამ ორ საფლავზე
დასწნა გვირგვინი უკვდავებისა,
ამ ორ საფლავზე დასწნა ფსალმუნი,
ფსალმუნი – წმინდა ქებათ-ქებისა.

ქართულ პოეზიაში იშვიათად შეხვდებით ლექსებს პირველი მსოფლიო ომის თემაზე. ასეთი იშვიათობაა ირაკლი აბაშიძის ლექსი „გადარჩენის ბალადა“ (1931 წ.). 80-იან წლებში, ირაკლი აბაშიძის ბიოგრაფიული მასალების ძიებისას, მწერალთა კავშირის საარქივო მასალებში აღმოჩნდა პოეტის საინტერესო ჩანაწერი პირველ მსოფლიო ომთან დაკავშირებით: „ჩვენი კუთხიდან ომში გაწვეულები, როგორც ჩანს, უმეტესად სამხრეთის ფრონტებზე იგზავნებოდნენ. დაღუპულთა და უგზო-უკვლოდ დაკარგულთა ცნობებიც ჩვენს კუთხეში უმეტესად სამხრეთის ფრონტიდან მოდიოდა და მე მეგონა, რომ მხოლოდ ჩვენსკენ მიმდინარეობდა.

უფროსების პირველი სიმღერა, რომელიც მეხსიერებაში ჩამრჩა, იყო იმერული სიმღერა „საღდათობამ მიწია“... ხოლო უფროსების პირველი ტირილი, რომელიც აგრეთვე დამამახსოვრდა, იყო ომში დაღუპულთა შეცხადება მეზობლებში“... ბავშვობის ეს მტკივნეული შთაბეჭდილებანი უდევს საფუძვლად „გადარჩენის ბალადას“ (ცხადაია, 1986, გვ. 7). მასში პოეტმა შენახული სევდით წარმოსახა ომში დაკარგული ჭაბუკის ოჯახის ტრაგედია, ბავშვის მეხსიერებაში დარჩენილი შემზარავი სურათი. ტექსტის ემოციურ ზემოქმედებას აძლიერებს გმირის კონკრეტული სახელი „მიქე“:

მსოფლიო ომში,
თათრების ფრონტზე,
ტრაპეზუნდის თუ ჯანდაბის იქეთ,
მოყვარემ ჩვენმა ოჯახის მომსწრე
დაჰკარგა ვაჟი – ოცი წლის მიქე.

ვის მიწას შერჩა, რა ქვეყნის ლოდებს,
ან ჭაბუკს მკერდი ვინ დაუკოდა?
სოფელში გზირმა აცნობა მშობლებს,
რომ გაჰქრა ვაჟი უგზო-უკვლოდა.

კიდევ უფრო მძაფრია (8-9 წლის ბავშვის) სმენის ეფექტით განცდილი გლოვის, შეცხადების ზარი.

ეს იყო სწორედ დღე ენკენსთვის, –
მზემ დაასრულა და ჩაწვა მძიმედ,
რომ შეიკვივლეს დაკარგვა მისი
და მახსოვს, დიდხანს არ დაგვაძინეს.

და როცა დაწყდნენ ჭირისუფალნი,
მეორე ცვლად თუ რაღაც ეშმაკად,
დაიქირავეს მოზარე ქალი
და მთელი ღამე კიოდა მაკა.
(აბაშიძე, 1959, გვ. 169)

ჩუმად, უხმოდ, უმისამართოდ იკარგებოდნენ ამ ომში ქართველები, არადა, მათი მსხვერპლი დიდი იყო. იროდიონ ევდოშვილი ამ თემას ეხმაურება მისთვის ჩვეული თანაგრძნობით. ლექსში „ქართველი დედა“ ფერწერულად, თოვლიანი პეიზაჟის დიდებულ ფონზე ისახება ომისგან სიცოცხლეჩამქრალი სოფელი. შეიძლება ითქვას, ეს გამორჩეული ლექსია პოეტის შემოქმედებაში და, როგორც ვთქვით, იშვიათი – თემატურად:

თოვს, ხანდისხანაც სისინებს ქარი,
თოვს, ძირს ჩამოდის თეთრი ცრემლები,
თოვს, დაღვრემილა მკაცრი ზამთარი,
გულს დაჰკრეფია ცივი ხელები.
გადათეთრებულ, გათოვლილ ქედზეც
სასაფლაოს ჰგავს მკვდარი სოფელი,
მოდუშულია და სევდიანი,
ვით აჩრდილების რამ სამყოფელი.

„ჰაერში კომლი არ იზღაზნება“, სიცოცხლის ნიშან-წყალი გა-
უფერულებულა, მკვდარი სიჩუმე გამეფებულა, კერა ჩამქრალა:

თვითონ ქოხში კი მოხუცი დედა
ცრემლით ცივ ნაცარს ზედ დაჰქვითინებს,
და ბერი კაცი პირჯვარის წერით
შორს, ომში წასულს იგონებს შვილებს... (1915).

უპატრონოდ მიტოვებული ნამგალი და გუთანი, არც ჯეჯილი
თოვლქვეშ... ბრძოლის ველზეა მისი ერთგული კაი პატრონი და ამხა-
ნაგი. ატირებული, „კერაჩამქრალი ქართველი დედა“ კრავს ტექსტის
სევდიან ფინალს (კითხვის ნიშნით: სად, ვის ომში იხოცებოდნენ
შვილები?)...

თოვს ნელა-ნელა, თოვს და სუდარა
ნელ-ნელ იშლება ძირს სოფელზედა,
სტირის, ოხ, სტირის ძამებიანი,
კერა ჩამქრალი ქართველი დედა.

განსაკუთრებით ბევრის მთქმელია იროდიონ ევდომვილის მიერ
გადასახლებიდან სანდრო შანშიაშვილისადმი გამოგზავნილი ბარა-
თი (იროდიონს თან ჰქონია ს. შანშიაშვილისგან ნაჩუქარი პიესების
წიგნი, რომლის ყდაზე დაუკრავს ბარათი, სუფთა ქალაღდი გადაუკ-
რავს და ასე გამოუგზავნია), რომელშიც გულახდილად წერს იმას,
რაც ესოდენ აწუხებდა: „დიდი ხანია, შხამის ტბა ტრიალებს ჩემს გულ-
ში და ეს ტბა ჩემმა მეგობრებმა დაატრიალეს. მლანძღავენ, მჭორავენ.
აქა ვარ, მაგრამ ჩემს ლანდს უყეფენ. ამ გადამთხვეულებმა ილიას მო-
ხუც, ნაჭირნახულებ გულს ტყვია დაახალეს. **ის ტყვია მეც მომხვდა,
როგორც სამგლოვიარო სევდა.** აქ გაწყდა ჩემსა და მათ შორის შე-
მაერთებელი ძაფი. მაგრამ, ძაფი კი არა, ნამდვილად ჯაჭვი. იმიტომ,
რომ მათთან ვიყავი მიჯაჭვული, მთელი 10-12 წლის განმავლობაში...
იცოდე, ასეთი უკუღმართი შეხედულებები ეროვნულ საკითხებზე
არცერთი ქვეყნის სოციალ-დემოკრატიას არ აქვს და თუ დღეს ქარ-
თველ მუშებს ასეთი უკუღმართი შეხედულება აქვს ეროვნულ სა-
კითხზე, ამაში, რასაკვირველია, ქართველი ესდეკი ინტელიგენციაა

დამნაშავე, მეც ერთი მათგანი ვარ და **მინდა ჩემი შეცდომა გამოვასწორო**¹.

მე-19 საუკუნის იმ მრავალრიცხოვან პოეტთაგან, რომლებიც იღვწოდნენ ქართული საბავშვო მწერლობის სამსახურში, მნიშვნელოვანია იროდიონ ევდოშვილის შემოქმედება. მის საყმაწვილო ლექსებში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს პატრიოტიზმს, სოციალურ საკითხს, ჰუმანიზმს, დიდაქტიკას, ბუნებას... ასეთივე განწყობით შეიქმნა მისი საბავშვო მოთხრობები: „უბედური ქორბუდა“, „ორი ობოლი“ და სხვ. მან მრავალ ჟანრში გამოავლინა შემოქმედებითი ინტერესი: შიო არაგვისპირელსა და ჭოლა ლომთათიძესთან ერთად მას მცირე ფორმის ქართული მხატვრული პროზის ღირსეულ ოსტატად მიიჩნევენ. ევდოშვილი ავტორია ორიგინალური კომედია-ფარსისა „ჭრელი სუფრა“, ასევე – პუბლიცისტური წერილებისა და ფელეტონებისა, თარგმანებისა...

გადასახლებიდან დაბრუნებულ (1912) იროდიონ ევდოშვილს დიდხანს არ უცოცხლია, მაგრამ მაინც შეძლო, დასკვნის სახით, კიდევ ერთხელ გამოეთქვა ლექსებად „ნუგეში – მტირალს, დამნაშაველს თავის ხვედრისა“... იგი გარდაიცვალა 1916 წლის 15 მაისს (ახალი სტილით), 43 წლის ასაკში. კიტა აბაშიძე გულისტკივილით გამოეხმაურა მის უდროო გარდაცვალებას: „ევდოშვილი უკეთესი მომავლისათვის საბრძოლველად მოუწოდებდა ხალხს და მაშინაც მისი სიმღერა აღსავსე იყო გაზაფხულის სხივებით. იგი მომსწრე იყო მისი დამარცხებისა, და მაშინაც მისი სიმღერა მხნე და იმედიანი ჰარმონიით იყო შეხმატკბილებული. პირადმა ტანჯვამ, მწუხარებამ ვერ შესცვალა მისი რკინის გული და ისე ჩავიდა საფლავს, რომ სასომიხდილად არ ამოუკვნესია. მისი უკანასკნელი სიტყვა იყო მეზრძოლის სიტყვა“ (აბაშიძე, 1916, გვ. 3). წუხილით გამოეხმაურა გრიგოლ რობაქიძე იროდიონ ევდოშვილის გარდაცვალებას... მისი საბოლოო დასკვნა ასეთი იყო: „სამშობლოდან გადახვეწილმა, სამშობლოს ცრემლით ათამაშებული მრავალი მარგალიტი გადმოშალაო“... (რობაქიძე, 1916).

1 წერილის თარგმანი პირველად იროდიონ ევდოშვილის შვილიშვილმა, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა, მარიამ (ციალა) კარბელაშვილმა გამოაქვეყნა ჟურნ. „Литературная Грузия“-ს მე-12 ნომერში (1988 წ), რუსულად, რადგან ქართულად გამოქვეყნება შეუძლებელი იყო ცენზურის გამო.

იროდიონ ევდოშვილი თავის პოეზიაში ხშირად ახსენებს „ფიქრებს“, ფიქრს“. მრავალი ლექსისთვის ეს სიტყვა ან სათაურია, ან ტექსტში ნახსენები, როგორც პოეტის მთავარი სათქმელის გამოკვეთა. ვახტანგ კოტეტიშვილიც აღნიშნავდა, რომ მგოსანს სხვა არაფერი ახსოვს, გარდა „ფიქრის და კვლავ ფიქრის“... „ოდეს გულს გმირავს ჩაგრულთა კვნესა“. საინტერესო ლექსი უძღვნა ტარიელ ჭანტურიამ იროდიონ ევდოშვილს. მისთვის ინსპირაციის საგანი სწორედ ეს ევდოშვილისეული ფიქრები გამხდარა, რომლებიც, თანამედროვეობის გადასახედიდან, მშვენიერ პოეზიად ჟღერს და ახალი ემოციით მიაგებს პატივს პოეტის ღირსეულ, ტანჯულ სულს:

ფიქრი ისაა... ტანჯული კაცის ფიქრში რომ შეაღწევ,
და არა მხოლოდ შეღწევა... ტანჯულს სიტყვასაც შეაწევ...
ნუ ილანძღები ფიქრში და საშინლად ნუ ითათხები!
ფიქრი ისაა, ტანჯული კაცის გვერდით რომ დადგები!
... როცა გწვავს სხვისი სიცხე და გაცხელებს სხვისი ცხელება,
და არა შური უაზრო, უაზრო შურისძიება.
„იფიქრე ფიქრზეც“... კარგია „ფიქრი, ფიქრი და ფიქრები“,
ოღონდ როდესაც იმ ფიქრში კაცური კაცი იქნები...
„ფიქრი, ფიქრი და ფიქრები არ სცილდებიან გონებას!..
გული მოიცვა ტანჯვამა, სული მიეცა ღონებას!“
... ეს – ევდოშვილის ფიქრია... იყო ... იცხოვრა კაცურად!
რაცა ჰქონდა და არ ჰქონდა – საკუთარ ცრემლში დასწურა.

იროდიონ ევდოშვილმა ბოლომდე უერთგულა ტანჯულთა ყოფას, მაგრამ სოციალ-დემოკრატიებთან (ესდეკებთან) მიმართებით აშკარად გადახედა თავის იდეოლოგიას და „მგზნებარე ტრიბუნი“ „სამგლოვიარო სევდით“ ჩავიდა საფლავში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- აბაშიძე, ი. (1959). გადარჩენის ბალადა. ერთტომეული. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“.
- აბაშიძე, კ. (1916). მებრძოლი მგოსანი. გაზ. „ჩვენი მეგობარი“, მაისი, №750.
- გოზალიშვილი, შ. (1974). დიადი განთიადის მომღერალი იროდიონ ევდოშვილი. თბილისი: „მერანი“.
- კოტეტიშვილი, ვ. (2016). ვახტანგ კოტეტიშვილი, წერილები. შემდგენელი ნონა კუპრეიშვილი. თბილისი: „არტანუჯი“.
- მერკვილაძე, გ. (1975). ფიქრები პოეზიაზე. „არ დაივიწყო შენი მცნება და შენი აღთქმა!“, თბილისი: „მერანი“.
- რობაქიძე, გრ. (1916). იროდიონ ევდოშვილი. გაზ. „სახალხო ფურცელი“, სიგუა, აღ. (1977). რევოლუციის მომღერალი. წიგნში: წერილები ლიტერატურაზე. თბილისი: „განათლება“.
- ცხადაია, ზ. (1986). ირაკლი აბაშიძის ლირიკა. თბილისი: „მეცნიერება“.
- ჭანტურია, ტ. (2011). ფიქრი. „ლიტერატურული გაზეთი“, 58.
- Иванюк, Б. (2013). Стихотворная валета: жанрологическое описание. Наукові праці Кам'янянець – Подільського національного університету імені Івана Орієнка. Філологічні науки, „алсіома“, – Вып. 33.

References:

- Abashidze, I. (1959). Gadarchenis balada. Ertt'omeuli. [Salvation Ballad]. Tbilisi: “sabch'ota sakartvelo”.
- Abashidze, K. (1916). Mebrdzoli mgosani. [Fighting Poet]. Newsp. “Chveni Megobari”, May, N750.
- Chant'uria, T. (2011). Pikri. [Thought]. “Lit'erat'uruli gazeti”, 58.
- Gozalishvili, Sh. (1974). Diadi gantiadis momgherali Irodion Evdoshvili [Irodion Evdoshvili – the Singer of the Great Dawn], Tbilisi: “merani”.
- Kot'et'ishvili (2016). Vakht'ang Kot'et'ishvili, ts'erilebi. Shemdgeneli Nona K'up'reishvili. [Vakhtang Kotetishvili, Letters]. Tbilisi: “art'anuji”.
- Merkviladze, G. (1975). Pikrebi p'oeziaze. “Ar daivits'q'o sheni mtsneba da sheni aghtkma!” [Thoughts on Poetry, “Don't forget your commandment and your vow!"], Tbilisi: “merani”.

- Robakidze, Gr. (1916). Irodion Evdoshvili. [Irodion Evdoshvili]. Gaz. "Sakhalkho Purtseli".
- Sigua, Al. (1977). Revolutsiis momgherali. [Singer of the Revolution]. Ts'ignshi: Ts'erilebi lit'erat'uraze. Tbilisi: "ganatleba".
- Tskhadaia, Z. (1986). Irak'li Abashidzis lirik'a. [Lyrics of Irakli Abashidze]. Tbilisi: "metsniereba".
- Ivanyuk, B. (2013). Stichtovornaya valeta: zhanrologicheskoe opisanie. [The Poetic Valeta: genre description]. Naukovi pratsi Kamyanyanets' – Podilis'kogo natsional'nogo universitetu imeni Ivana Orienka. Filologičeskie nauki, „alsioma“, vyp. 33.